NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA DVACETILETÁ KONFERENCE DEJINY CENTRÁLNEHO BANKOVNÍCTVA NA SLOVENSKU, 13. – 14. 11. 2013

Antonie Doležalová, Vysoká škola ekonomická v Praze

Slavit dvacáté narozeniny lze různě. Zvolený způsob záleží na tom, jak je oslavenec vážený a jak si váží sám sebe. Tam, kde se spojuje vysoká míra ocenění v obou směrech, mohou být dvacáté narozeniny vhodnou příležitostí ke vzpomínání a reflexi vlastní minulosti. Založení Národní banky Slovenska bylo pro Slováky hvězdným obdobím jejich dějin a cesta, kterou Národní banka Slovenska od té doby urazila, je pro Slováky zřejmým zdrojem hrdosti. Nepřekvapí proto, že se banka rozhodla oslavit své dvacetiny velkou mezinárodní konferencí, která měla reflektovat nejen oněch dvacet let, ale vlastně celý vývoj slovenského peněžnictví – od dob Rakouska-Uherska až do dnešních dnů.

Mezinárodní konference *Dejiny centrálného bankovníctva na Slovensku* proběhla v Bratislavě ve dnech 13. a 14. listopadu 2013 v kongresovém sále Národní banky Slovenska. Vystoupilo na ní 17 referujících včetně guvernéra NBS, doc. Josefa Makúcha. Sekce byly řazeny chronologicky, proto nabídly reprezentativní vhled do vývoje centrálního bankovníctví a slovenského peněžnictví samotného během více než 150 let.

První sekce, nazvaná *Centrální bankovníctví habsburské monarchie* nabídla tři referáty odborníků na střeoevropské peněžnictví. Clemens Jobst (Oestereichische Nationalbank, Wien) se ve svém příspěvku Filiálky Rakousko-uherské banky a vývoj bankovníctví na území Slovenska zaměřil na vztahy slovenských bank k centrální bance, tedy Rakouské národní, resp. Rakousko-uherské bance, přičemž se snažil podat odpověď na dosud v historiografii málo probádanou otázku: jak tyto filiálky na slovenském území fungovaly, a jaké ekonomické i mimoekonomické funkce plnily. První filiálky centrální banky přitom byly otevřeny na Slovensku v roce 1879, a to v Bratislavě a v Košicích.

Na něj navázal Walter Antonowicz (Oestereichische Nationalbank, Wien) referátem První přednostové filiálky centrální banky v Nitře, v němž blíže představil nejen fungování filiálek centrální banky, ale také některé osobnosti slovenského bankovníctví na přelomu 19. a 20. století: Teodora Tichého, Edmunda Höllriegela a Otto Benese.

Ménovou politiku Rakousko-uherské banky během první světové války analyzovala Ágnes Pogány (Corvinus University, Budapest), přičemž se soustředila především na její schopnost mobilizovat finanční prostředky na udržení válečných aktivit Rakousko-Uherska. Hlavním nástrojem bylo v této souvislosti vydávání dluhopisů a reeskont směnek v obou částech monarchie. Zatímco dluhopisy se staly

formou vládního úvěru, zvyšovaly státní dluh a znehodnocovaly korunu, směnečný úvěr při zachování přísných pravidel reglementovaných v předválečném období snižoval pružnost oběhu.

Druhá sekce věnovala pozornost meziválečnému období a období Slovenského státu: *Centrální bankovníctví do roku 1945*. Nabídla deset referátů. Ľudovít Hallon (Historický ústav SAV, Bratislava) v úvodním referátu sekce nastínil základní rysy a klíčové mezníky ve vývoji slovenského hospodářství jako součásti Československa a potom v době existence samostatného Slovenského státu. Podtrhl přitom několik skutečností: vznik Československa přinesl celou řadu ekonomických problémů, které zásadně dopadly na poměry na Slovensku. Zároveň centrální řízení ekonomiky dokázalo tyto negativní dopady odstraňovat velmi pomalu. Slovenská ekonomika fakticky stagnovala. V době druhé světové války měly úzké vazby na nacistické Německo rovněž ambivalentní důsledky: na jedné straně bylo Slovensko svázáno ochrannářskou smlouvou s tajným ekonomickým dodatkem z března 1939, na straně druhé díky efektivní strategii několika slovenských národohospodářů byla do značné míry využita možnost k hospodářskému růstu; negativní stránkou bylo prosazení protizidovských opatření a jejich realizace.

Druhý referát, o integraci slovenského bankovníctví do ČSR, připravil Damir Jelič (European Association for Banking and Financial History, Frankfurt am Main). Z něj vyplynula v Čechách málo zdůrazňovaná skutečnost, že totiž vznikem Československa bylo Slovensko doslova katapultované z jednoho legislativního systému (i ve finanční oblasti) do druhého. Během hospodářské integrace Slovenska do ČSR slovenské předválečné bankovníctví téměř zaniklo.

Jiří Novotný (Praha) se ve svém příspěvku zaměřil na objasnění principů finanční podpory Národní banky Československé průmyslové výroby v českých zemích a na Slovensku v letech 1918–1938. Ta totiž představovala jeden z nástrojů snahy o zlevnění úvěrování výroby, a měla postupně několik podob: nejprve šlo o přímé úvěry od NBC, potom – po roce 1932 – o zákon, kterým se vymezovalo stabilní rozpětí debetních a kreditních sazeb, a konečně od poloviny 30. let šlo o zákonné snižování úrokové míry. Úvěrové aktivity centrální banky na Slovensku však byly velmi omezeného rozsahu.

Autorka tohoto textu na výzvu přípravného výboru konference připomněla osobnost guvernéra Slovenské národní banky v době druhé světové války, Imricha Karvaše. V příspěvku nazvaném Guvernér se srdcem vědce jsem však hovořila nikoli o jeho guvernérské práci, ale o práci v rámci Poradního sboru pro otázky hospodářské ve 30. letech. Tehdy už byl Karvaš, ač poměrně mladý, docentem a mimořádným profesorem, měl za sebou zkušenosti z přednáškové činnosti na univerzitách v Německu, Francii, Anglii a USA, založil Národohospodářský ústav pro Slovensko a Podkarpatskou Rus v Bratislavě, tři roky působil jako tajemník Svazu slovenských bank. A vydal několik vědeckých monografií.

Období druhé světové války a Slovenského státu se věnoval nejprve Štefan Gaučík (Múzeum mesta Bratislavy, Bratislava), který hovořil o opětovném začleňování

peněžních ústavů na jižním Slovensku do maďarského bankovního systému po vídeňské arbitráži. S tím souvisela nejen změněná zahraničněpolitická situace Slovenska, ale také nová vlna projevů nacionalismu. Konkrétně v bankovníctví klíčovou roli sehrály záměry maďarské cedulové banky, měnová reforma, nové finanční zákonodárství, otázka filiálek českých bank na Slovensku a nový „vlastenecký“ profil managementu maďarských bank.

Poté se František Chudjak a Andrea Leková (Národní banka Slovenska, Bratislava) soustředili na místo Slovenské národní banky v letech 1939–1945 ve slovenských dějinách a některé nejasnosti, které toto období v historiografii stále vyvolává. V první řadě jde o otázku stanovení clearingového kurzu slovenské koruny vůči dalším zemím, především německé marce. Dále dělení aktiv a pasiv bývalé Národní banky Československé, především zlatých a devizových rezerv. A konečně limity týkající se samostané měnové, úvěrové a devizové politiky Slovenské národní banky v období Slovenského státu.

Posledním referujícím v této sekci byl Ján Hlavinka (Historický ústav SAV, Bratislava), který obraz období 1938–1945 v životě Slovenské národní banky doplnil o úlohu banky v procesu arizace slovenských Židů; proces představoval důležitou součást protizidovské politiky Slovenského státu. Akce se opírala o řadu vládních nařízení, které přikazovaly židovskému obyvatelstvu odevzdat všechny předměty z drahých kovů a cenné papíry a zaváděly také dávku ze židovského majetku. Součástí arizace byla také – a především – deportace 57 tisíc Židů ze Slovenska. Po roce 1945 následující restituce vrátila pouze čtvrtinu z objemu depozit. Definitivní likvidaci zbylého majetku po těch slovenských Židech, kteří se nevrátili z koncentračních táborů, provedla v dubnu roku 1953 Státní banka československá tím, že majetek roztrídila a zlato roztavila. Definitivní tečka za tímto procesem následovala v roce 1997, kdy byla Ústřednímu svazu židovských obcí na Slovensku vyplacena vládami ČR a SR finanční kompenzace.

Miroslav Londák (Historický ústav SAV, Bratislava) otevřel třetí sekci s názvem *Centrální bankovníctví v letech 1945–1992* referátem o hlavních tendencích hospodářského vývoje na Slovensku po roce 1945. Dotkl se v něm především těch otázek v hospodářském vývoji Československa, které měly svůj specifický význam právě pro Slovensko. V prvé řadě šlo o otázku řízení národního hospodářství, kdy většina kompetencí zůstávala na celostátní úrovni. Silnější slovenská měna byla měněna s českou v poměru 1:1. Upozornil, že navzdory tradovanému výkladu o industrializaci Slovenska v rámci Československa, ve prospěch industrializace Slovenska plynulo pouze 25 % celostátních investic – zbylých 75 % plynulo do více rozvinutého průmyslu v českých zemích. Kritika tohoto stavu, se kterou vystoupila skupina reformních slovenských národohospodářů, utichla s počátkem normalizace.

Jakub Kunert (Česká národní banka, Praha) pokračoval přehledovým referátem o vývoji správy a funkcí centrální banky mezi léty 1950 až 1960. V té době peněžnictví vycházelo ze sovětského modelu, v němž centrální banka plnila funkce banky cedulové i komerční. Centrální banka prošla řadou organizačních a kompetenčních změn, které

ji posunovaly do pozice nástroje ministerstva financí. Přesto dokázala reflektovat úsilí o ekonomické reformy – ať už Rozsypalovu či Šikovu – a udržet alespoň minimální autonomii centrálního bankovníctví.

Navázala Mária Kačkovičová (Národní banka Slovenska, Bratislava), když ve svém příspěvku přiblížila právě reformní snahy o změny ve Státní bance československé. Jejich směřování i konkrétní obsah jsou málo známe – reformní jaro 1968 znamenalo totiž také přípravy pro vznik federální emisní banky a dvou národních emisních bank v rámci tzv. měnového bankovního systému. Zatímco slovenští odborníci požadovali promítnout v ústavě schválenou zásadu suverenity jednotlivých národů také do ekonomické oblasti a ponechat Slovákům právo rozhodovat o vlastní měně, jejich čeští kolegové s takovým postupem nesouhlasili s odvoláním na neudržitelnost jednotné měny v takovém případě. Diskuse ukončil nástup normalizace – nové stranické a státní vedení rozhodlo o obnově centrálního bankovníctví, Státní banka československá pokračovala ve své funkci centrální i komerční banky; došlo pouze k navýšení počtu Slováků v bankovní správě.

Časově i logicky program konference završila sekce čtvrtá, *Národní banka Slovenska*, která se již zcela zaměřila na období po roce 1993. Nejprve Eva Horvátová (Ekonomická univerzita, Bratislava) charakterizovala vývoj bankovního sektoru na Slovensku po roce 1989. Rozlišila v něm tři etapy: od 1. 1. 1990 do 1. 2. 1992, od 1. 2. 1992 do 31. 12. 1992 a od 1. 1. 1993 do vstupu do Evropské unie. Každé z těchto období mělo své specifické rysy, jejichž společným jmenovatelem bylo završení reformy bankovního systému a začlenění do evropských struktur.

Marián Tkáč (Matica slovenská, Martin) se potom blíže věnoval okolnostem vzniku Národní banky Slovenska – a to z pozice pamětníka těch přelomových dní. Vzpomínal na diskuse s českými kolegy, na fakt naprosté zanedbanosti příprav ke vzniku vlastní centrální banky na Slovensku ještě 62 dní před rozpadem státu – zvláště ve srovnání s připraveností české části republiky, na okolnosti práce na zákoně o centrální bance, ale také na personální složení prvních bankovních institucí. Připomněl rovněž pomoc, kterou při vzniku Národní banky Slovenska poskytly Mezinárodní měnový fond či Světová banka, ale uzavřel, že největší podíl na jejím vybudování měli nadšenci, kteří věnovali budoucí centrální bance roky svého života.

Martin Šuster (Národní banka Slovenska, Bratislava) sledoval vývoj měnové politiky Národní banky Slovenska do zavedení eura. A byl to vývoj vskutku překotný, protože během 15 let prošla slovenská měnová politika několika změnami měnových režimů. Na začátku, po rozdělení Československa, stála pouze šest týdnů trvající (oproti předpokládaným šesti měsícům) měnová unie s ČR, kdy měna fungovala v režimu fixních kurzů. Od režimu fixního kurzu přecházela slovenská měna postupně ke stále větší flexibilitě, aby v říjnu 1998 režim fixního kurzu opustila, a dalších sedm let měnová politika fungovala v poněkud nejasném režimu cenové stabilizace a ovlivňování směnného kurzu. V roce 2005 přešla na explicitní cílování inflace a vrátila se zpět k ukotvení v rámci evropského mechanismu směnných kurzů ERMII. Kruh se uzavřel v roce 2009 vstupem do eurozóny.

Konferenci zakončil svým vystoupením guvernér Národní banky Slovenska, Jozef Makúch. Mluvil o aktuálních úlohách a kompetencích Národní banky Slovenska po zavedení eura a zdůraznil, že přechod na společnou evropskou měnu znovu proměnil fungování Národní banky Slovenska, která nyní už nerozhoduje pouze o měnovém vývoji na Slovensku, ale podílí se také na rozhodování o jednotné měnové politice v celé eurozóně. Nestačí proto sledovat a analyzovat stav domácí ekonomiky, ale také všech zemí společné měny. Shrnul, že vývoj prokázal správnost integrace dohledu nad slovenským finančním trhem do struktury Národní banky Slovenska, protože do budoucna se počítá s další ochranou spotřebitelů na finančních trzích. A jako nový úkol Slovenské národní banky definoval práci na formování tzv. bankovní unie.

Všechny bloky konference provázela bohatá a široká diskuse, která se vracela ke klíčovým bodům a procesům v dějinách slovenského bankovníctví. Velkou diskusi vyvolala otázka emancipace slovenských peněžních ústavů na českých a maďarských bankách, intervence centrálních úřadů za Slovenského státu nebo socialistického Československa do fungování samostatné měnové politiky na Slovensku, arizace židovského majetku či vztahy mezi českými a slovenskými představiteli po roce 1990.

Součástí dvoudenní konference byl také neformální program – k němu patřila nejen typicky slovenská pohostinnost v rámci společných obědů a večeří, ale také prohlídka nové budovy Národní banky Slovenska včetně zasedací místnosti Bankovní rady s tak úžasným rozhledem na celou Bratislavu, jaký může nabídnout pouze stometrová výška 31. patra této budovy a prohlídka Primiciálního paláce se zasvěceným a poutavým výkladem. Díky němu teď všichni účastníci konference vědí, co je nejcennějším uměleckým předmětem v Bratislavě – série gobelínů s výjevy z řeckých bájí. Součástí této části programu bylo rovněž předávání Ceny guvernéra Národní banky Slovenska za nejlepší studentské vědecké práce v oboru ekonomie.